

NEVŞEHİR ÜNİVERSİTESİ
KAPADOKYA ARAŞTIRMA VE UYGULAMA MERKEZİ (NEVKAM)

1. Uluslararası
NEVŞEHİR
TARİH VE KÜLTÜR
SEMPOZYUMU
BİLDİRİLERİ

16-19 Kasım 2011, **Nevşehir**

Editör

Yrd. Doç. Dr. Adem ÖGER

4.
Cilt

1. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri

Nevşehir Üniversitesi Yayınları: 2

Editör

Yrd. Doç. Dr. Adem ÖGER

ISBN: 978-605-4163-02-1 (tk)
978-605-4163-07-6 (4.cilt)

1. Baskı

Nisan, 2012 / Ankara

Kapak ve Sayfa Tasarımı

Grafiker®

Grafik-Ofset Matbaacılık Reklamcılık
Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.

1. Cadde 1396. Sokak No: 6
06520 (Oğuzlar Mahallesi)
Balgat-ANKARA

Tel : 0 312. 284 16 39 Pbx
Faks : 0 312. 284 37 27
E-mail : grafiker@grafiker.com.tr
Web : grafiker.com.tr

Baskı, Cilt

Grafiker®

Ofset Yayıncılık Ltd. Şti.

Kazım Karabekir Caddesi
Ali Kabakçı İşhanı 85/3
İskitler-ANKARA

Tel : 0 312. 384 00 18
Faks : 0 312. 342 16 52

DESTEKLERİ İÇİN

Nevşehir Valiliği'ne, Nevşehir Belediyesi'ne, TÜBİTAK'a,
Avanos Belediyesi'ne, Başdere Belediyesi'ne, Çat Belediyesi'ne,
Derinkuyu Belediyesi'ne, Göre Belediyesi'ne, Gülşehir Belediyesi'ne,
Göreme Belediyesi'ne, Hacıbekaş Belediyesi'ne, Kavak Belediyesi'ne,
Mustafapaşa Belediyesi'ne, Uçhisar Belediyesi'ne, Ürgüp Belediyesi'ne

TEŞEKKÜRLERİMİZLE

İÇİNDEKİLER

BİLDİRİLER

(Bildiriler Alfabetik Olarak Sıralanmıştır)

Hatice KETEN - Gülçin KARACA

Geleneksel Giysi Motiflerinden Oluşturulan Kadın Yeleği Örneği 5

Hava SELÇUK

Mürûr u Ubûr Edenlerin Gözüyle Hacıbektaş: Seyahatnameler,
Salnameler ve Şer'iyeye Sicillerine Göre Hacıbektaş'ın Tarihi..... 33

Hülya YAVUZ ÖZDEN

Organik Mimarlığın Ürgüp Bölgesindeki Uygulamaları ve
Günümüz Organik Tasarımları İle İlişkileri 53

Hüseyin BENLİ

Nevşehir ve Çevresindeki Üzüm Bağlarının Kullanılmayan
Asma Yapraklarının Ülke Ekonomisine Kazandırılması Üzerine Bir Çalışma 65

Hüseyin SARAÇ

Cumhuriyet Döneminde Nevşehir'de Basın-Yayın Organlarının
Tarihsel Gelişim Süreci (Gazete, Dergi ve Bülten) 77

Hüseyin SEVİNDİK

Nevşehir İlinde Geleneksel Doğum Uygulamaları 115

İbrahim Ethem ÖZKAN

Türk Soy, Boy ve Oymak Adlarının Nevşehir Yöresi Yer Adlarına Yansıması ... 131

İbrahim İLHAN - Emine YILDIZ KALE - Neşe ACAR

Nevşehir'de Yeşil Yıldız Projesi'nin Uygulanamamasının Gerekçeleri 137

İbrahim İLHAN - Ersan ERSOY

Nevşehir Ekonomisinin Sektörel Analizi..... 153

İdris Nebi UYSAL

Nevşehir Ağızlarında Kullanılan Deyimler 195

İlknur AYDOĞDU KARAASLAN

Küreselleşme ve Kültürler Arası İletişim Sürecinde
Nevşehir İli Destinasyonlarında Bir İmaj Geliştirme
Girişimi Olarak Web Tasarımı Modeli 211

İlknur AYDOĞDU KARAASLAN- Nimet ÖNÜR

Gelişmiş Avrupa Ülkelerinin Destinasyonlarıyla Nevşehir
Turizm Destinasyonu Web Siteleri Üzerinde Karşılaştırmalı Bir Analiz:
Farklılıklar, Benzerlikler, Öneriler 233

İlyas GÖKHAN

İslam-Bizans Mücadelesi'nde Orta Kapadokya Bölgesi (640–962) 255

İmran GÜNDÜZ ALPTÜRKER

Hırka Dağı'ndaki Ardıç Ağacı Üzerine Anlatılan Efsaneler..... 271

İrfan MORİNA

Fraşeri Kardeşlerin Arnavut'luktaki Bektaşiliğe Katkıları..... 291

Janos SİPOS

Birkaç Nevşehir Türküsü ve Onların Avrasya Paralellikleri Hakkında 305

Kadri H. YILMAZ

Nedim'in Şiirlerinden Hareketle Damat İbrahim Paşa ve Faaliyetleri 317

Kemal GURULKAN

Arşiv Belgeleri Işığında Nevşehirli Ulema ve Hizmetleri 325

Kevser DEĞİRMENCİ

XX. yy. Başlarında Nevşehir Hapishanesinin Genel Durumu 339

Kezban SÖNMEZ

Nevşehir İli Ürgüp İlçesinde Düğün Adetleri ve Çeyiz Geleneği 355

Kubilay KOLUKIRIK- Günsu YILMA

"Ürgüplü Refik Başaran ve Türk Müzik Kültürüne Katkısı" 373

Lütfi BUYRUK

Kapadokya'da Butik Otel İşletmeciliğinin Gelişimi ve Sorunları 391

M. Fatih MÜDERRİOĞLU

Nevşehir ve Çevresindeki Osmanlı Camilerinden Örnekler 405

Murat ÖNTUĞ- Hüseyin SARAÇ

Nevşehir Kazâsı'nın Eğitim, Dinî ve Sosyal Yapıları (1700-1800)..... 423

NEVŞEHİR KAZÂSÎ'NİN EĞİTİM, DİNÎ VE SOSYAL YAPILARI (1700-1800)

EDUCATIONAL, RELIGIOUS AND SOCIAL STRUCTURE
OF TOWN OF NEVSEHI (1700-1800)

M. Murat ÖNTUĞ* - Hüseyin SARAÇ***

ÖZET

Bu tebliğde, Osmanlı Devleti'nin taşra teşkilatı hakkında önemli bir kaynak olan Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nin bir kısmını oluşturan *Hurufât Defterleri* tasnifi içinde XVIII. yüzyılın tamamında birlikte ifade edilen Nevşehir ve Ürgüp kasabasına ait kısımların tamamı incelenmiştir. Bu sayede Nevşehir şehrinde ve Ürgüp kasabasında bulunan eğitim kurumları; muallimhâne ve medreseler ile dinî yapılar arasında bulunan; camiler, mescitler ve sosyal yapılar; han ve hamamların tanıtımı yapılmıştır. Anadolu'da yer alan Nevşehir şehrinde ve Ürgüp kasabasında bulunan eğitim, dinî ve sosyal yapılarda görevli personel ve bunların görevlerine atanması, görevlerinin sona ermesi, görev değişikliğinin ne şekilde olduğu, atamalarda yetkili olan kişiler ve bu kurumlarda çalışanların aldıkları ücretler konusuna da açıklık getirilmeye çalışılmıştır. Böylece XVIII. yüzyılında İç Anadolu'da bir taşra kazası olan Nevşehir'in kaza merkezi ve Ürgüp kasabasında bulunan mahalle ve mevki adları; medrese, mektep, cami, mescit, han, hamam gibi yapıların kimler tarafından yaptırıldığı, bu müesseselerin sayısı, görevlileri, aldıkları ücretler ortaya çıkarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Nevşehir, Ürgüp, Cami, Medrese, Görevliler

ABSTRACT

In this notification, in regimentation of Hurufat notebooks that constitute a few parts of the General Directorate of Foundations' archive and that is very important resource about provincial organi-

* Doç. Dr., Uşak Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü,
e-posta: muratmustafa.ontug@usak.edu.tr

* Arş. Gör., Nevşehir Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, e-posta: huseyinsarac@nevsehir.edu.tr

zation of Otoman Empire, all parts of town of Nevsehir and Urgub were examined. By this means, educational corporations in Nevsehir and Urgub town, madrasahs, religious buildings such as mosques, hermitages and social buildings, inns and Turkish Baths will be presented. Also it will be made clarifications about staff members who are employed in educational, religious and social institutions appointment of these staff members, their end of employment and how they are out of job, their shift in working place, people authorized in appointment and wages that the employees get in these corporations. Thus, in 17th century, street and place names in the center of Nevsehir and Urgub town that is a Central Anatolian Town, constructors of madrasahs, schools, mosques, hermitages, inns and baths, the numbers of these institutions, people authorized, wages that they get will be searched out.

Key Words: Nevsehir, Urgub, Mosque, Madrasah, Employees

Giriş

Köyden Şehre Bir Değişim Süreci: Damat İbrahim Paşa ve Nevşehir

Nevşehir İç Anadolu'da Kızılırmak vadisinin güney yamacındadır. Bugünkü şehrin olduğu yerde Osmanlı döneminde Muşkara adlı bir köy mevcuttu. Damat İbrahim Paşa'nın doğum yeri olan Muşkara Köyü Osmanlı idarî teşkilatı içinde 1518 yılında Karaman Vilâyeti'nin Niğde Sancağı'nın Ürgüp Kazası'na bağlı Uçhisar Nahiyesi'nin köyleri arasında yer almaktaydı. Bu köyün bağlı bulunduğu Ürgüp, Türkiye Selçuklularının en önemli merkezlerinden biriydi. XVI. yüzyılın ilk çeyreğinde 1518 yılında Muşkara Köyü'nde tamamı gayri Müslim yaklaşık 450 kişi yaşıyordu¹. 1584 yılında vergi mükellefi 185 neferden 46'sının Müslüman olması köyde artık sadece gayri müslimlerin yaşamadığını göstermesi açısından önemlidir. Bundan sonraki yıllarda nüfusun Müslümanlar lehine arttığı muhakkaktır. XVII. yüzyılda Celali isyanlarından dolayı nüfusta belirgin bir azalma meydana gelmiştir².

Muşkara Köyü'ne Türkiye Selçukluları devrinde güvenlik ve asayiş sağlama amacıyla bir kale yaptırılmıştı. Bu kale İbrahim Paşa'nın gayretleriyle

¹ İlhan Şahin, "Nevşehir mad." *DİA*, C.33, İstanbul, 2007, s.65; Fahri Çerçi, *Damat İbrahim Paşa ve Nevşehir*, İlya Yay., İzmir, 2003, s.42.

² Şahin, *a.g.m.*, s.65.

tamir edilip sur eklenmek suretiyle genişletilmiş ve içindeki asker sayısı arttırılmıştır³. Köyün idari yapısında XVIII. yüzyıla kadar önemli bir değişim yaşanmamıştır. Muşkara Köyü'nün fizikî, demografik ve sosyo-ekonomik değişimi XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinde Damat İbrahim Paşa'nın sadrazamlığı döneminde olmuştur⁴. Lale devrinin meşhur sadrazamı İbrahim Paşa doğduğu Muşkara Köyü'nde büyük bir imar faaliyetine girmiştir. Köyde imar işleri devam ettiği sırada idarî açıdan önemli değişiklikler yaparak Ürgüp'te kurulan pazarı Muşkara'ya taşımış, yine Ürgüp'te oturan kadı buraya yerleşip, davalara burada bakmaya başlamıştır. Bu sayede Muşkara Köyü şehir özelliklerine sahip olunca 1725 yılında Nevşehir adını almıştır⁵.

Damat İbrahim Paşa yeni kurulan şehirde imar faaliyetlerini sürdürdüğü sırada nüfusun azlığından dolayı askerî, eğitim ve dinî personelin sayısını da arttırmış, şehre göçü özendirmek maksadıyla halkın bütün vergilerinin kendi vakfından ödenmesini ve ev yapmalarını kolaylaştırıp civarda yaşayan konar-göçer aşiretlerin şehre yerleşmesini sağlamıştır. Nevşehir'e gelip yerleşenler arasında Boynu İnceli Türkmenlerine mensup mahalle-i oymak-ı Boynu İncelü, mahalle-i oymak-ı Sıdıklı, mahalle-i oymak-ı Kürt Mahmutlu, mahalle-i oymak-ı Herikli, mahalle-i oymak-ı Turasanlu, Danişmendlü, Kütüklü, Karaca Kurtlu, Hacı Ahmetlü gibi konar-göçer topluluklar bulunmaktaydı⁶. Nitekim XVIII. yüzyılda şehre yerleştirilen aşiretlerin

³ Kaledeki askerlerin büyük kısmı Nevşehir'e bağlı köylerdendi. Soğanlı Köyü Nevşehir Kalesi müstahfızları köylerinden biriydi. "Nevşehir kalesi müstahfızları kuralarından Soğanlı karyesinde mescide minber vaz' olunup hitabeti yevmi nim akçe ile Mehmet'e... Zilkade 1190 (Aralık-Ocak/1776-1777)". Bkz. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşiv Defteri (Kısaca: VAD.) VAD. no:1151, s.182.

⁴ Damat İbrahim Paşa'nın hayatı ve hayır eserleri hakkında bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C.IV, 1. Bölüm, 2. Baskı, TTK, Ankara, 1978, s.147-171; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C.IV, 2. Kısım, 2. Baskı, TTK, Ankara, 1989, s.310-316; M. Münir Aktepe, "Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'ya Ait İki Vakfiye", *Tarih Dergisi*, C.XI, S.19, İstanbul, 1960, s.149-160; M. Münir Aktepe, "Nevşehirli İbrahim Paşa", *İA*, C.IX, İstanbul, 1964, s.234-239; M. Münir Aktepe, "Damat İbrahim Paşa Nevşehirli" *DiA*, C.8, İstanbul, 1993, s.441-443; Nevşehirli Damat İbrahim Paşa tarafından İstanbul'da XVIII. yüzyılın ilk yarısında yaptırılan iki ayrı külliye için bkz. Semavi Eyice, "Damat İbrahim Paşa Külliyesi", *DiA*, C.8, İstanbul, 1993, s.443-447; Nevşehirli Damat İbrahim Paşa tarafından XVIII. yüzyılın ilk yarısında Nevşehir'de yaptırılan külliye için bkz. İlknur Aktuğ Kocay, "Damat İbrahim Paşa Külliyesi", *DiA*, C.8, İstanbul, 1993, s.447-449; İlknur Aktuğ, *Nevşehir Damat İbrahim Paşa Külliyesi*, KBY, Ankara, 1992; Fahri Çerçi, *Damat İbrahim Paşa ve Nevşehir*, İzmir, 2003; Mehmet Ekiz, *Nevşehir'de Türk Dönemi Mimari Eserleri*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 2006; Şevki Gedik, *Nevşehir Damat İbrahim Paşa Külliyesi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1993.

⁵ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C.IV, 1. Bölüm, s.156; Şahin, *a.g.m.*, s.65.

⁶ Şahin, *a.g.m.*, s.66; Remzi Rehber, *Nevşehir ve Göreme*, Yeni Matbaa, Ankara, 1961; Arif Bilge, *Bazı Abideleri ve Kitabeleri ile Nevşehir ve Lale Devri Tarihi*, Konya, 1966, s.70.

büyük kısmının ismiyle Nevşehir ve Ürgüp kasabasında yeni mahalleler kurulmuştur⁷.

Nevşehir'e yapılan iskân hareketleri sayesinde şehirdeki nüfus kısa sürede artış göstermiş ve 1730 yılında birkaç bine ulaşmıştır⁸. İbrahim Paşa şehre yeni yerleşen halkın güvenliğini sağlamak amacıyla mevcut kaleyi tamir ettirmiş ve kaleye dizdar, topçu neferatı ve cephaneyle birlikte mehter takımı yerleştirmiştir⁹.

Damat İbrahim Paşa sadrazamlığı döneminde İstanbul¹⁰ ve Nevşehir'de birçok hayır eserleri yaptırmıştır. Tebliğimizin ana konusunu teşkil eden Nevşehir'deki dinî, eğitim ve sosyal yapıların nüvesini İbrahim Paşa'nın Muşkara'ya yaptırdığı cami, medrese, sıbyan mektebi, imaret, kervan-saray, hamam ve iki çeşmeden oluşan külliyesi oluşturmaktadır. Eğimli bir araziye inşa edilen külliye cami, medrese, sıbyan mektebi ve imaret istinat duvarı ile sınırlandırılmış bir platform üzerinde inşa edilmiştir. Orta kısmından Cami-i Cedit Caddesi geçen bu manzumenin doğusunda cami, batısında muallimhane, medrese ve imaret ile biri cami avlusunun güney duvarının dışında, diğeri muallimhane avlusu köşesindeki istinat duvarı üzerinde olmak üzere iki çeşme yer almaktadır. Bu manzumenin kuzeyindeki eğimli alan üzerinde hamam bulunmaktadır. Şimdiye kadar yapılan çalışmalarda bu külliye yapıları hakkında birçok çalışmalar yapılmıştır¹¹. Bununla birlikte İbrahim Paşa külliyesinin inşası devam

⁷ Hurufat Defterleri kayıtlarında XVIII. yüzyılda Nevşehir kazası ve Ürgüp kasabasına yerleşen aşiretlerin kurdukları mahallelere rastlanmaktadır. Örneğin, *Danışmendlü Mahallesi* için bkz. VAD. no:1152, s.4; no:562, s.146; no:1148, s.238; *Herikli Mahallesi* bkz. VAD. no:1154, s.107; no:564, s.23; no:1154, s.109; *Karaca Kurt Mahallesi* bkz. VAD. no:563, s.122; no:1151, s.181.

⁸ Şahin, a.g.m, s.66.

⁹ Şahin, a.g.m, s.65.

¹⁰ Nevşehirli Damat İbrahim Paşa İstanbul'da yaptırdığı eserleri eşi Padişah III. Ahmet'in kızı Fatma Sultan'la birlikte Şehzadebaşı'nda dârülhadis, mescit, kütüphane, sebil, çeşme ve seksen iki dükkândan oluşan bir külliye, Hocapaşa semtinde bir mektep ile bunun altında bir sebil, Sirkeci'de Yeni Postahâne'nin arkasında Acı Musluk Mescidi civarında dârülhadis ve hamam oluşan bir manzume, yine Babiâli'nin karşısına eşi Fatma Sultan adına cami, Sadabad'da cami ve kasır, Çırağan mevkiinde Beşiktaş Mevlevihânesi yanında yalı, Topkapı civarında köşk, Nuruosmaniye'de Çuhacılar Hanı, Kanlıca, Hünkar İskelesi, Sultaniye, Yalıköyü, Bahariye, Ortaköy, Üsküdar, Fatih ve Çubuklu'da çeşmeler ve bunların su-yollarını yaptırmıştır. Daha detaylı bilgi için bkz. Aktepe, "Damat İbrahim Paşa", s.442; Eyice, "Damat İbrahim Paşa Külliyesi", s.443-447; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C.IV, 1. Bölüm, s.156-157.

¹¹ Aktuğ, *Nevşehir Damat İbrahim Paşa Külliyesi*, Ankara, 1992; Çerçi, *Damat İbrahim Paşa ve Nevşehir*, İzmir, 2003; Mehmet Ekiz, *Nevşehir'de Türk Dönemi Mimari Eserleri*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 2006; Şevki Gedik, *Nevşehir Damat İbrahim Paşa Külliyesi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1993.

ettiği yıllarda ve külliyeinin tamamlanmasından sonra, yani XVIII. yüzyılın birinci çeyreğinden itibaren Nevşehir şehri ve Ürgüp kasabasının nasıl bir yapısal değişim yaşadığı ortaya konulmamıştır. Nevşehir ve Ürgüp'te iskân ettirilen halkın eğitim ve dinî ihtiyaçlarını İbrahim Paşa'nın yaptırdığı külliyeinin karşılaması mümkün değildi. Yeni kurulan mahallelerde hayırsever insanlar cami, mescit, medrese, sıbyan mektepleri yaptırmışlardır. *Hurufat Defterleri*'nin¹² içinde Nevşehir ve Ürgüp kasabasına ait kısımlar yer almaktadır¹³. Bu çalışma esnasında *Hurufat Defterleri*'ndeki Nevşehir kazasına ait sayfaların tamamı incelenmiştir. Araştırma sahası olan XVIII. yüzyılda Nevşehir kazası ve ona tabi Ürgüp kasabasında İbrahim Paşa'nın yaptırdığı hayır eserleri haricinde diğer hayırseverler tarafından tesis edilmiş eğitim kurumları: muallimhâne ve medreseler, dinî yapılar: cami ve mescitler sosyal yapılar: hamam ve çeşmeler gibi yapıların bânileri, inşa edildikleri yerler, bu yapılara ait vakıflar, görevli personel ve aldıkları ücretler ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Böylece Nevşehir ve Ürgüp'ün XVIII. yüzyıldaki mahalleleri ve bu mahallelerdeki yapıların ayrıntılı bir envanteri çıkarılmıştır¹⁴. Nevşehir ve Ürgüp kazası *Şer'iyye Sicilleri* otuz adet olup bunların en erken tarihli XVIII. yüzyılın sonunda yani 1799 yılında başlamaktadır. Nevşehir'in kaza merkezi olduğu 1727 tarihinden itibaren 1799 yılına kadar tutulan *Şer'iyye Sicilleri*'nin bulunmaması *Hurufat Defterleri*'nin

¹² Hurufat Defterleri temel alınarak yapılan bazı çalışmalar için bkz. Tuncer Baykara, *Osmanlı Taşra Teşkilatında XVIII. Yüzyılda Görev ve Görevliler (Anadolu)*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yay, Ankara, 1990; Halit Çal, "1192 Numaralı 1697-1716 Tarihli Hurufat Defterine Göre Bulgaristan'daki Türk Mimarisi", *Balkanlar'da Kültürel Etkileşim ve Türk Mimarisi Uluslar arası Sempozyumu Bildirileri (17-19 Mayıs 2000 Şumnu-Bulgaristan)* C.I, Atatürk Kültür Merkezi Yay, Ankara, 2001, s.121-284; Halit Çal, "Hurufat Defterlerine Göre 19. Yüzyılda Küre Kazası", *Prof. Dr. Zafer Bayburtluoğlu Armağanı Sanat Yazıları*, Kayseri, 2001, s.125-166; Murat Öntüğü, "Hurufat Defterlerine Göre Uşak'taki Eğitim Müesseseleri (1702-1824)", *AKÜ. Sosyal Bilimler Dergisi*, S.3, Afyon, 1999, s.149-171; Murat Öntüğü, "XVIII. Yüzyıl Uşak Tekke ve Zâviyeleri", *21. Yüzyılın Eşiğinde Uşak Sempozyumu*, (25-27 Ekim 2001), C.I, İstanbul, 2001, s.421-434; Murat Öntüğü, "18. Yüzyıl Denizli'deki Eğitim Kurumları ve Dini Yapılar", *Uluslar arası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu*, 6-8 Eylül 2006 Uluslar arası Denizli Sempozyumu, 2006, Denizli. s.189-199; Murat Öntüğü, "Osmanlı Dönemi Uşak'taki Dini Yapılar: Camiler ve Mescitler", *CIEPO, Uluslar arası Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Tarihi Çalışmaları 4. Ara Dönem Sempozyumu, 14-17 Nisan 2011, Uşak*, 2011, s.959-992;

¹³ Hurufat Defterleri tasnifi içinde "*Nevşehir maa Ürgüp*", "*Nevşehir kazasında nefsi-i Ürgüp*" ve "*Nevşehir kazasına tabi Ürgüp kasabası*" şeklinde yer alan defterler numarasına göre şöyledir: VAD. no:559, 560, 561, 562, 563, 564, 569, 1139, 1142, 1145, 1146, 1148, 1149, 1150, 1151, 1152, 1154, 1155.

¹⁴ Günümüz Nevşehir ve ilçeleri Acıgöl, Avanos, Derinkuyu, Gülşehri, Hacıbektaş, Kozaklı ve Ürgüp'ü içine alan hacimli bir *Nevşehir Kültür Envanteri* çıkarılmıştır. Bkz. Komisyon, *Nevşehir Kültür Envanteri*, Nevşehir Valiliği, Nevşehir, 2010.

önemini daha da arttırmıştır. Çünkü kadıllardan gelen atama kayıtlarının hülasasını oluşturan bu defterlerin başlangıç tarihi XVII. yüzyılın hemen sonlarıdır. Defterlerde tutulan kayıtlar XIX. yüzyılın ortalarında kadar gelmektedir. Bu bakımdan Nevşehir ve Ürgüp'ün incelenen dönemdeki yapısal gelişimini ortaya çıkarabilecek sürekliliği en önemli kaynak *Hurufat Defterleri'* dir.

Elbette bu yapılar sadece Nevşehir ve Ürgüp merkezinde toplanmış değildir. Ürgüp, Türkiye Selçukluları döneminde önemli bir merkez durumundaydı. Bu sebepten köylerde Selçuklu sultanları zamanında yapılmış camiler bulunmaktaydı. Bunlardan en meşhuru Ürgüp kasabasına tâbi Avanos Köyü'ne Sultan Alâeddin tarafından yaptırılan camidir. XVIII. yüzyılda cami personeli arasında caminin ibadet, temizlik ve su işlerinden sorumlu görevliler bulunmaktaydı. Bunlar ifa ettikleri hizmetler karşılığında dönemin şartlarına göre oldukça yüksek ücretler almaktaydılar. Örneğin, Sultan Alâeddin Camiinde Şevval 1188 (Aralık-Ocak 1774-1775) tarihinde Cuma vaizi Mehmet oğlu Seyyit Cafer günde beş akçe ve yılda on kile buğday almaktaydı¹⁵. Bu kişi aynı zamanda günde üç akçeyle müezzinlik, iki akçeyle muslukçuluk, bir akçeyle bevablık, iki akçeyle cabi ve bir akçeyle vakfın nazırlık görevini birlikte yürütmekteydi¹⁶. Seyyit Cafer'in vefatından sonra da oğlu Seyyit Mehmet bu vazifeleri birlikte yürütmeye devam etmiştir¹⁷. Değişik alanlarda birçok vazifenin aynı kişi tarafından ne kadar layıkıyla yapıldığı tartışmalıdır. Camide Şevval 1190 (Kasım-Aralık 1776) tarihinde Seyyit Hasan Halife günde iki akçeyle kayyumluk, Osman Receb 1188 (Eylül-Ekim 1774) tarihinde günde bir akçeyle ferraş, aynı tarihte Mustafa günde beş akçeyle Cuma müezzinliği vazifesini yapmaktaydı¹⁸. Sultan Alâeddin Camisi'nde görevli personelin tamamı maaşlarını Avanos Köyü Sultan Alaeddin evkafından *Sarâb Sâlâr/ Sarây Sâlâr*¹⁹ medresesi

¹⁵ VAD. no:1154, s.109; no:563, s.125.

¹⁶ VAD. no:1151, s.182;

¹⁷ Bu durum XIX. yüzyılın ilk yarısında da devam etmiştir. Cemaziyelevvel 1243 (Kasım-Aralık 1827) tarihinde Seyyit Mehmet'in vefat etmesi üzerine oğlu Seyyit Cafer bu görevleri birlikte yürütmüştür. Bkz. VAD. no:563, s.125.

¹⁸ VAD. no:1154, s.111; no.1154, s.108.

¹⁹ Bu vakfın adını 1718-1719 senelerine ait bir kaç belgede "*Ürgüp kazasına tâbi Avanos nam kalede vâki Sultan Alâeddin vakfı*" medresesi "*sellâb-sâlâr*", "*sarây-sâlâr*", "*şarâb-sâlâr*" şekillerinde tespit eden merhum Nejat Göyünç, aynı zamanda bir zâviye adı olarak "*Zâviye-i şarâb-sâlâr*", "*şarâb-sâlârîyye zâviyesi*" bu zâviye ve medresenin isminin "*şarâb-sâ*" şeklinde yazıldığını da ifade etmektedir. Şarâb-sâlâr Anadolu Selçuklu Devleti'nde mühim bir saray memurunun unvanıdır. Antalya-Alanya yolunda II, Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından yaptırılan bir başka hanın adı da bu şekilde ifade edilmektedir. Bkz. Nejat Göyünç, "Türk Kültür Tarihi Bakımından Arşivlerimizin Önemini", *Bellekten*, S.147, C.XXXVII, Temmuz, 1993.

vakfından almaktaydılar²⁰. Selçuklu hükümdarı Sultan Alâeddin, Nevşehir ve Ürgüp'e bağlı Avanos Köyü dışında, XVIII. yüzyılda kaydına rastlayabildiğimiz Kızın²¹, Kara-Ebin²², Orta Hisar²³, Karlık²⁴, Kozluk²⁵, Karacaviran²⁶ ve Sulu Saray²⁷ Köyleri'ne de cami yaptırmıştır.

Nevşehir'e bağlı Ürgüp'te Damsa Köyü'ne Taşkın Paşa'nın yaptırdığı cami²⁸ ve oğlu ile birlikte tesis ettikleri Taşkın Paşa ve oğlu Tahireddin bin Şeyh Hamza zaviyesi XVIII. yüzyılda faal durumda olan diğer yapılardandır²⁹. Taşkın Paşa Camisi'nde vazifeli personel maaşlarını Taşkın Paşa vakfından almaktaydılar. Camide imam günde iki akçe, cüz-han günde bir akçe, müezzin bir akçe, kayyum ve ferraş günde bir akçe ücret almaktaydı³⁰. Cuma günü vaizlik yapanın ve vakıf mütevellisinin aldıkları ücret tespit edilememiştir³¹. XVIII. yüzyılda Nevşehir kazasına bağlı köylerde inşa edilmiş cami, mescit ve muallimhâneler bulunmaktaydı³².

Aşağıda ilk önce Nevşehir ve Ürgüp'te yer alan eğitim kurumları medrese ve muallimhâneler tanıtılacaktır. Klasik dönemin en önemli eğitim kurumu bu müesseseler Cumhuriyetin ilanına kadar büyük bir değişim yaşamadan özelliklerini sürdürmüşlerdir.

I. Nevşehir ve Ürgüp Kasabası'ndaki Medrese ve Muallimhâneler

1. Medreseler

1.1. Afşar-zâde İbrahim Efendi Medresesi: Nevşehir kazası Kapıcıbaşı Mahallesi'ne Afşar-zâde İbrahim Efendi'nin bina eylediği medresenin müderrisi atanmadan vâkıf İbrahim vefat etmiştir. Uzun süre müderris atanması yapılmayan medrese kapalı kaldığı için harap olmuş, Şaban 1242

20 VAD. no:1152, s.182; no:563, s.125; no:1154, s.109.

21 VAD. no:1155, s.125.

22 VAD. no:1148, s.237.

23 VAD. no:1148, s.236; no:562, s.145.

24 VAD. no:1154, s.110; no:1151, s.181; no:1150, s.89; no:1145, s.312.

25 VAD. no:563, s.125.

26 VAD. no:1154, s.107.

27 VAD. no:562, s.144; no:564, s.23.

28 Taşkın Paşa Camii'nin ağaçtan oyma mihrabı meşhurdur. Bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, 3. Baskı, TTK, Ankara, 1984, s.235.

29 VAD. no:563, s.122; no:1155, s.127; no:1155, s.127.

30 VAD. no:1154, s.107,108,111; no:560, s.127; no:562, s.144.

31 VAD. no:1154, s.112; no:1155, s.127.

32 Örnek için bkz. Avanos Köyü Hacı Bektaş Ağa Camii, Avanos Köyü Halil Beşe Camii, Avanos Köyü Musa Beşe mektebi, Orta Hisar Köyü Hüseyin Bey mektebi, Arvan Köyü Yusuf Bey mektebi, Dere Köyü mektebi. VAD. no:1151, s.181,182,188; no:1154, s.107,108,109.

(Şubat-Mart 1827) tarihinde Nevşehirli Mehmet Efendi'ye müderrislik berâti tevcih olunmuştur³³.

1.2. Hacı Mustafa Medrese Mescidi: Nevşehir maa Ürgüp Kasabası'na Hacı Mustafa Efendi'nin inşa ettirdiği medresenin derunundaki mescitte yer almaktaydı. Medrese mescidinde Şevval 1194 (Eylül-Ekim 1780)'de *bâ-muayyene* ile imam olan Ömer'in vefatıyla yerine oğlu Seyyit Hüseyin atanmıştır³⁴.

1.3. Hacı İsmail Medresesi: Nevşehir maa Ürgüp Kasabası'na Hacı İsmail tarafından yaptırılmıştır. Medresede Şaban 1188 (Ekim-Kasım 1774) tarihinde müderris Mehmet Efendi görevini yürütmekteydi³⁵. Bu zat medresede yaklaşık yirmi beş yıl müderrislik yapmış ve vefatı üzerine Muharrem 1213 (Haziran-Temmuz 1798) tarihinde yerine oğlu Mehmet müderris olmuştur³⁶.

1.4. Ordu-oğlu Medresesi: Nevşehir'de Kapıcıbaşı Mahallesi'nde Ahmet oğlu Veliyyüddin Efendi'nin müceddeden camiye dönüştürdüğü mabedin bulunduğu yerdeydi³⁷.

1.5. Tahta Mahalle/ Ashab-ı Hayrat Medresesi: Nevşehir Kazası Ürgüp Kasabası Tahta Mahallesi Tahıl Pazarı'na hayır sahibi kişilerce yaptırılmıştır. Ramazan 1190 (Ekim-Kasım 1776) tarihinde medresenin hasbi müderrisliğini yapan Seyyit Cafer'in vefatıyla yerine oğlu Seyyit Mehmet atanmıştır³⁸. Bu kişi Rebiyülahir 1242 (Kasım 1826) tarihinde elli yıl sonra bile müderrislik görevini yürütmekteydi³⁹.

2. Muallimhâneler

2.1. Demirci/ Bucak/ Bıçak Mahalle Muallimhânesi: Nevşehir maa Ürgüp Kasabası Demirci (Bucak/Bıçak) Mahallesi'ne mahalle ahalisince yaptırılmıştır⁴⁰. Muallimhâne XVIII. yüzyıl boyunca görev yapan muallimler günde yarım akçe ücret almışlardır⁴¹.

³³ VAD. no:563, s.125.

³⁴ VAD. no:1151, s.186.

³⁵ VAD. no:1154, s.108.

³⁶ VAD. no: 562, s.145.

³⁷ "Nevşehir'de Kapıcıbaşı Mahallesi'nde Ordu-oğlu Medresesi civarında Veliyyüddin bin Ahmet bâ izni hümâyün müceddeden binası cami imam ve hatip lazım olmağla Hafız İbrahim bin Hasan'a... Şevval 1245 (Mart-Nisan 1830)" Bkz. VAD. no:559, s.94.

³⁸ VAD. no:1151, s.181.

³⁹ VAD. no:563, s.124.

⁴⁰ VAD. no:1139, s.370; no:1152, s.3.

⁴¹ VAD. no:1152, s.4; no:1154, s.111; no:1151, s.185; no:1155, s.126.

2.2. Ebubekir Ağa ve Hacı Mehmet Muallimhânesi: Nevşehir Kazası Ürgüp Kasabası Tahta Minareli Cami/ Tahta Mahallesi'ne Ebubekir Ağa ve Hacı Mehmet Efendi tarafından yaptırılmıştır. Muallimhânenin *nukud-ı mevkufesine* günde dört akçe ücretle Şevval 1179 (Mart-Nisan 1766) tarihinde Ebubekir bin Süleyman müteveli atanmıştır⁴². Aynı tarihte muallimlik görevini günde dört akçe ücretle Abdullah adlı kişi yürütmekteydi⁴³.

2.3. Ganim-zâde Mustafa Muallimhânesi: Nevşehir Kazası Ürgüp Kasabası Sübhan-verdi Mahallesi'ne Ganim-zâde Mustafa Efendi tarafından yaptırılmıştır. Hafız Ahmet Safer 1155 (Nisan-Mayıs 1742)'te muallim-i sıbyanlık görevini *hasbi* yürütmekteydi⁴⁴.

2.4. Hacı Halil Muallimhânesi: Nevşehir Kazası Ürgüp Kasabası Kadim Pınar Mahallesi kurbinde Hacı Halil Efendi tarafından yaptırılmıştır. Mektebin muallimi Halil Efendi Ramazan 1156 (Ekim-Kasım 1743) tarihinde görevini kendi isteğiyle Ömer'e bırakmıştır⁴⁵.

2.5. Hacı İvaz Muallimhânesi: Nevşehir Kazası Ürgüp Kasabası Kadim Pınar Mahallesi'ne Hacı İvaz Efendi tarafından yaptırılmıştır. Hacı İvaz, muallimhânenin yanına önceden bir mescit inşa ettirmiştir. Mektebin muallimleri günde bir akçe ücret almaktaydılar. Şevval 1195 (Eylül-Ekim 1781) tarihinde Hacı İvaz cami ve mektebinin *nukud-ı mevkufesine* günde bir akçeyle müteveli olan Hacı İbrahim aynı zamanda günde bir akçeyle mektepte muallimlik ve günde yarım akçeyle camide imamlik görevini birlikte yürütmekteydi⁴⁶.

2.6. Hacı Osman Muallimhânesi: Hacı Osman Efendi tarafından Nevşehir İsmail Bey Mahallesi'ne yaptırılmıştır. Mektebin *nukud-ı mevkufesine* Cemaziyelahir 1190 (Temmuz-Ağustos 1776)'da Hacı Osman müteveli atanmıştır⁴⁷.

2.7. Hacı Yahya Muallimhânesi: Nevşehir Güz Mahallesi'nde bulunan muallimhânenin bânisi Hacı Yahya Efendi'dir. Mektebin Muharrem 1163 (Aralık-Ocak 1749-1750) tarihinde muallimliğini Seyyit Hacı İbrahim mah-lulünden günde yarım akçeyle Seyyit Osman yürütmekteydi⁴⁸.

42 VAD. no:1152, s.8.

43 VAD. no:1150, s.90,91; no:1154, s.107.

44 VAD. no:1148, s.237.

45 VAD. no:1148, s.237.

46 VAD. no:1151, s.187.

47 VAD. no:1151, s.181.

48 VAD. no:1148, s.240.

2.8. Karabıcak-zâde Hüseyin Ağa Muallimhânesi: Nevşehir maa Ürgüp Kasabası'nda Bekdik Mahallesi'ne Abdurrahman Efendi'nin yaptırdığı muallimhâneyi Karabıcak-zâde Hüseyin Ağa tamir ettirmiştir. Muallimhânedeki Receb 1221 (Eylül-Ekim 1806) tarihinde Hafız Halil *bervech-i hasbi* muallim-i sıbyanlık görevini yürütmekteydi⁴⁹.

2.9. Mustafa Muallimhânesi: Nevşehir maa Ürgüp Kasabası'nda bulunan mektebi Mustafa adlı kişi yaptırmıştır. Muallimhânenin Cemaziyelahir 1197 (Mayıs-Haziran 1783) tarihinde günde yarım akçe ücretle muallimi olan Hacı Ömer'in vefatıyla Seyyit Hasan bin Hacı Mehmet atanmıştır⁵⁰.

2.10. Sabuncu Hacı Ali Muallimhânesi: Nevşehir Kazası Ürgüp Kasabası Dere Mahallesi'ne Sabuncu Hacı Ali'nin yaptırdığı muallimhânenin *vazife-i muayyene* ile muallimliğini Abdullah bin Mehmet'in vefatı üzerine Hafız Hüseyin Cemaziyelvel 1215 (Eylül-Ekim 1800)'de atanmıştır⁵¹.

2.11. Seyyit İsa Muallimhânesi: Nevşehir Kazası Kadim Pınar Mahallesi'nde bulunan mektebin bânisi Seyyit İsa'dır. Gurre Zilkade 1175 (24 Mayıs 1762)'te muallim Abdurrahman'ın vefatıyla oğlu Mehmet *hasbi* görevlerini yürütmüşlerdir. Daha sonraki yıllarda mektepte muallimlik yapan kişiler günde bir akçe ücret almaya başlamışlardır⁵². Örneğin, Mektepte Rebiyülevvel 1184 (Ağustos-Eylül 1770) tarihinde günde bir akçe ücretle görev yapan ve yine günde bir akçe ücretle Hacı İvaz Mescidi'nde imamlik vazifesini ifa eden Seyyit Mustafa'nın vefatıyla boşalan her iki göreve de kardeşi Hafız Mehmet getirilmiştir⁵³.

2.12. Seyyit Ali Muallimhânesi: Nevşehir Kazası Ürgüp Kasabası Dere Mahallesi'ne Seyyit Ali tarafından yaptırılmıştır. Mustafa Efendi'nin Ramazan 1156 (Ekim-Kasım 1743) tarihinde vefatıyla boşalan muallimlik görevine oğulları Seyyit Mehmet ve Seyyit Ahmet müştereken atanmışlardır⁵⁴. Üç yıl sonra Seyyit Mehmet'in vefatıyla hissesi aynı zamanda müştereki olan kardeşi Seyyit Ahmet'e tevcih olunmuştur⁵⁵. Muallimhânedeki otuz beş yıldır muallimlik yapan Seyyit Ahmet'in Rebiyülevvel 1189 (Mayıs 1775) tarihinde görev berâtı yenilenmiştir⁵⁶.

49 VAD. no:561, s.147.

50 VAD. no:1151, s.189.

51 VAD. no:562, s.147.

52 VAD. no:1152, s.3.

53 VAD. no:1146, s.89.

54 VAD. no:1148, s.237.

55 VAD. no:1148, s.239.

56 VAD. no:1154, s.110.

XVIII. yüzyılın sonlarında Hacı Muharrem Dede'nin yine Dere Mahallesi'ne bina ettirdiği mescidin vakıf gelirlerinin neması olan 50 kuruş mescide imam ve Seyyit Ali mektebinde muallim olanlara maaş olarak şart edilmiştir⁵⁷. Böylece bu tarihe kadar hasbi görevlerini ifa eden imam ve muallimlere daimi gelir tedarik edilmiştir.

2.13. Terelik Mescidine muttasıl Muallimhânesi: Nevşehir maa Ürgüp Kasabası Dere Mahallesi'ndeki mescidin yanında bulunmaktaydı. Mektebin muallimliği Zilhicce 1159 (Aralık-Ocak 1746-1747)'da günde yarım akçe ücretle Seyyit Hacı Abdullah'a tevcih edilmişti⁵⁸.

2.14. Zeynep Hatun Muallimhânesi: Nevşehir'de İsmail Bey Mahallesi'ndeki muallimhânenin bânisi Zeynep Hatun'dur. Cemaziyelevvel 1188 (Temmuz-Ağustos 1774) tarihinde Seyyit Ali muallimhânenin muallimliğini yürütmekteydi⁵⁹.

II. Nevşehir ve Ürgüp Kasabası'ndaki Cami ve Mescitler

1. Camiler

1700-1800 tarihleri arasında Nevşehir şehri ve Ürgüp kasabasında bulunan cami ve mescitler tespit edilerek, bu dinî yapılarda görev yapan imam, müezzin, hatip, vaiz, cüz-han, kayyum gibi vazifeliler ve bunların aldıkları ücretler ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Aşağıda alfabetik olarak Nevşehir ve Ürgüp şehir merkezinde bulunan camiler ve mescitler ile buradaki görevliler tanıtılacaktır.

1.1. Aydın Bektaş Camii: Nevşehir Kazasına tabi Ürgüp'te Sübhan-verdi Mahallesi'ne Aydın Bektaş adlı hayırsever kendi malıyla cami inşa ettirmiştir. Yeni inşa edilen caminin hitabeti Şevval 1156 (Kasım-Aralık 1743) tarihinde Ömer Halife'ye tevcih edilmiştir⁶⁰. Camide imam günde yarım akçe ücret almakta olup ferraş *hasbi* görevini yürütmekteydi⁶¹.

1.2. Hacı Hasan (Kethüda) Camii: Ürgüp'te Dere Mahallesi'nde bulunan caminin bânisi Hacı Hasan Kethüda'dır. Camiye ait bir para vakfı mevcut olup görevliler maaşlarını bu vakıftan almaktaydılar⁶². Müezzin olanlar

57 VAD. no:564, s.22.

58 VAD. no:1148, s.239.

59 VAD. no:1150, s.91.

60 VAD. no:1148, s.237.

61 VAD. no:1154, s.110; no:1148, s.237.

62 VAD. no:1152, s.184.

günde iki akçe, caminin temizliğinden sorumlu olan ferraş ise günde bir akçe ücret almaktaydılar⁶³. İmam ve hatip atamalarına dair kayıtlar mevcutsa da ne kadar ücret aldıkları tespit edilememiştir⁶⁴.

1.3. Hacı İsmail Bey Camii: Nevşehir’de İsmail Bey Mahallesi’ne Hacı İsmail Bey tarafından yaptırılmıştır. Yeni kurulan Nevşehir şehrinin gelişimine büyük katkı sağlayan Hacı İsmail Bey’in yaptırdığı bu cami kentte yeni yerleşim alanı sağlamıştır. XVIII. yüzyılın ikinci yarısında inşa edildiği anlaşılan caminin Şaban 1179 (Ocak-Şubat 1766) tarihinde imam ve hatip olarak *ber vech-i hasbi* Ahmet oğlu Ali atanmıştır⁶⁵. Vakıf gelirlerinin tamamı cami mürtezikasına vakfedilmiş olup vakfın tevliyeti Cemaziyelevvel 1190 (Haziran-Temmuz 1776) tarihinde Halil’e tevcih edilmiştir⁶⁶. Camide imam ve hatiplik vazifesini birlikte yürütenler günde yarım akçe ücret almışlardır⁶⁷.

1.4. Hacı Mehmet Ağa Camii: Nevşehir maa Ürgüp Kasabası Sübhanverdi Mahallesi’ne Hacı Mehmet Ağa tarafından yaptırılmıştır. Bâni Hacı Mehmet Ağa ve oğlu Mehmet Ağa cami etrafında bulunan kendilerine ait dükkânların kiralarını cami mürtezikasına için vakfetmiştir⁶⁸. XVIII. yüzyılda camide görevli imamlar günde yarım akçe, hatipler ise günde bir akçe ücret almaktaydılar⁶⁹.

1.5. Hacı Nasuh Camii: Nevşehir Kazası Ürgüp Kasabası Herikli Mahallesi’ne yerleşen Herikli aşiretinden Musa oğlu Hacı Nasuh tarafından yaptırılmıştır. Hacı Nasuh Ağa’nın camiye XIX. yüzyılın başında minaresiz olarak yapıldığı ifade edilmektedir⁷⁰. Lakin cami bu tarihten önce yapılmış olmalıdır. Çünkü Muharrem 1189 (Mart-Nisan 1775) tarihinde günde yarım akçe ücretle hatiplik vazifesini ifa eden Musa’nın berâtı yenilenmiştir⁷¹. İmamlar ise *ber vech-i hasbi* görevlerini sürdürmüşlerdir⁷².

1.6. Hacı Osman Camii: Nevşehir’de Karaca-Kürt Mahallesi’ne ilk inşa edildiğinde mescit olan yapı, minber ilave edilerek camiye çevrilmiştir.

63 VAD. no:1152, s.184.

64 VAD. no:1151, s.187; no:563, s.122.

65 VAD. no:1152, s.8.

66 VAD. no:1154, s.111.

67 VAD. no:560, s.128; no:563, s.123.

68 VAD. no:563, s.123.

69 VAD. no:1151, s.183; no:1154, s.107; no:562, s.145.

70 Çerçi, a.g.e, s.104.

71 VAD. no:1154, s.109.

72 VAD. no:1154, s.107; no:564, s.23.

Mescit ve caminin bânisi Hacı Osman Efendi olup Cemaziyelevvel 1190 (Haziran-Temmuz 1776) tarihinde imam ve hatiplik *ber vech-i hasbi* Osman bin Yunus'a tevcih edilmiştir⁷³.

1.7. Hacı Ömer (Kalaycı/Kılıççı) Camii: Nevşehir'de Cami-i Cedid Mahallesi'ne Kalaycı/Kılıççı Hacı Ömer tarafından yaptırılmıştır. Caminin H.1210/ M.1795-1796 yılında inşa edildiği ifade edilmişse⁷⁴ de bu tarihten önce camiyle ilgili vakıf kayıtları mevcuttur. Caminin vakıf gelirleri; eşrafın topladığı ve vakfettiği paradan oluşmaktaydı. Cemaziyelahir 1199 (Nisan-Mayıs 1785) tarihinde camiye günde on yedi akçe ile vâkıf-ı merhumun hüddamı babaları Seyyit Ebubekir'in vefatı üzerine Seyyit Hasan, Seyyit Hüseyin, Seyyit Ali, Seyyit Mehmet ve Seyyit Ahmet'e müştereken tevcih olunmuştur⁷⁵. Cami vakfına mütevellî ve hatip, imam olanların ücretleri tespit edilememekle birlikte⁷⁶ yüksek olmalıdır. Çünkü camide müezzinlik yapanlar günde beş akçe ücret almaktaydılar⁷⁷.

1.8. Hacı Süleyman Camii: Nevşehir Kazası Danişmendlü Mahallesi'ne Hacı Süleyman tarafından yaptırılmıştır. Camide Rebiyülevvel 1195 (Şubat-Mart 1781)'te imam ve hatiplik görevini yürüten Süleyman oğlu Feyzullah günde bir akçe ücret almaktaydı⁷⁸.

1.9. Halime Hatun Camii: Ürgüp'te Kadim Pınar Mahallesi'ndeki camii Piri Bey'in kızı Halime Hatun tarafından yaptırılmıştır. Camide Ramazan 1156 (Ekim-Kasım 1743)'da *bâ-muayyene* imam Hafız Halil kendi rızasıyla Ömer Halife'ye görevi bırakmıştır⁷⁹.

1.10. Hasan Ağa Camii: Nevşehir Kazası Ürgüp Kasabası Sübhan-verdi Mahallesi'ne Hasan Ağa'nın yaptırdığı caminin Muharrem 1179 (Haziran-Temmuz 1765)'da imam-ı sanisi Kara Hasan Halife cami evkafından olan dükkân icaresinin yarım hissesiyle bu göreve atanmıştır⁸⁰. Bu zatın imamlık berâtı Receb 1188 (Eylül-Ekim 1774) tarihinde yenilenmiştir⁸¹.

⁷³ VAD. no:1151, s.181; no:563, s.122.

⁷⁴ Çerçi, a.g.e, s.103.

⁷⁵ VAD. no:1155, s.124.

⁷⁶ VAD. no:1150, s.91.

⁷⁷ "Nevşehir'de Cami-i Cedid Mahallesi'nde Hacı Ömer binası caminin müezzinini olmayıp lazım olmağ- la müezzinlik-i mezkûre ehli eşrafın cem' ve vakıf eylediği nukûd ve mevkufe nemasından almak üzere ve mütevellisi yedinden almak üzere yevmi beş akçe ile müceddeden Şeyh İsmail...Rebiyü- level 1211 (Eylül-Ekim 17969" bkz. VAD. no:562, s.144.

⁷⁸ VAD. no:1151, s.186; no:562, s.147.

⁷⁹ VAD. no:1148, s.237.

⁸⁰ VAD. no:1152, s.8.

⁸¹ VAD. no:1154, s.108.

1.11. Kapıcıbaşı Hacı Osman Ağa Camii: Nevşehir’de Sazlı Mahallesi’ne Dergâh-ı Mualla Kapıcıbaşılarından Hacı Osman Ağa tarafından yaptırılan caminin Muharrem 1189 (Mart-Nisan 1775) tarihinde Mehmet oğlu Hüseyin *hasbi* hatip atanmıştır⁸². Camide günde on akçe ücretle imam olan Hafız Musa’nın vefatı üzerine Safer 1216 (Haziran-Temmuz 1801) tarihinde Seyyit Hafız Ali atanmıştır⁸³.

1.12. Karaman-oğlu İbrahim Bey Camii / Cami-i Kebir: Nevşehir Kazası Ürgüp Kasabası’na Demirci/Bucak/Bıçak Mahallesi’ne Karaman-oğlu İbrahim Bey’in tesis ettirdiği ilk ve en büyük camidir. Ürgüp çevresindeki köy ve mezraaların bir kısmı Cami-i Kebir evkafıydı. Vakıf malının nüvesini Karaman-oğlu İbrahim Bey’in vakfettiği köy ve mezraalar oluşturmaktaydı. Ayrıca Tegri-vermiş Şah Pir Mehmet evkafı köyleri ve mezraalar⁸⁴, Şeyh Durasan Vakfı Sultan mezraası⁸⁵, Ürgüp kasabasında bazı hayırseverler kimselerin vakfettikleri para⁸⁶ ile Ürgüplü Ebubekir Bey’in Damsa Köyü’ndeki değirmenin on iki sehiminden bir buçuk sehimini⁸⁷ Cami-i Kebir’e vakfetmiştir.

Ürgüp İbrahim Bey camiinde Seyyit Abdurrahman’ın vefatıyla yerine Safer 1184 (Mayıs-Haziran 1770) tarihinde Cuma vaizi atanan Hoca Mehmet vazifesi karşılığında günde iki akçe ücret ve Şeyh Durasan vakfı Sultan mezraasından yılda otuz kile buğday, Zeyli ve Eski Köyü mahsulünden yılda on kile buğday almaktaydı. İmam-ı sani Süleyman oğlu Mehmet vakıf parasının nemasından günde bir akçe⁸⁸, Salı günü camide vaiz olan Seyyit Şeyh Osman Damsa Köyü’ndeki bir buçuk değirmen hissesini, cami vakfının tevliyetini günde bir akçe ile Rebiyülahir 1197 (Mart-Nisan 1783) tarihinde Seyyit Abdullah Halife yürütmekteydi⁸⁹. Camide imamlar aynı zamanda cüz-hanlık da yapmaktaydılar⁹⁰.

1.13. Kaya Camii: Muşkara Köyü’ne 1684 yılında Süleyman Dede isminde bir zat tarafından kayadan oyularak mescit şeklinde tesis edilmiştir⁹¹.

82 VAD. no:1154, s.109; no:1152, s.183.

83 VAD. no:562, s.148.

84 VAD. no:1148, s.239,240.

85 VAD. no:1146, s.89.

86 VAD. no:1154, s.108.

87 VAD. no:1154, s.110.

88 VAD. no:1154, s.108; no:1154, s.108.

89 VAD. no:1151, s.188.

90 VAD. no:560, s.127.

91 Çerçi, a.g.e, s.106.

XVIII. yüzyılda Nevşehir'de Bâlâ Mahallesi'nde yer alan yapı muhtemelen bu yüzyılın ilk yarısında camiye dönüştürülmüştür. Cami evkafında bulunan paranın istirbahından almak üzere günde beş akçeyle vaiz Seyyit Ebubekir ve imam Ahmet ve Ali görevlerini yürütmekteydiler⁹².

1.14. Mehmet Ağa Camii: Nevşehir Kazası Ürgüp Kasabası Tahta Mahallesi'ne Mehmet Ağa tarafından yaptırılmıştır. Camide görevli imam, hatip, müezzin ve sair hizmetlinin maaşlarının tedariki için vakfedilmiş olan dükkânlar ve sair evkafın icarelerinin tahsili için *ber verch-i hasbi* Ömer oğlu Hüseyin atanmıştır⁹³.

1.15. Piri-zâde Hacı Ali Bey Camii: Nevşehir'de Pazar yeri nam mahalde Piri-zâde Hacı Ali Bey bir cami inşa etmiştir⁹⁴. Bugünkü belediye caddesiyle Tahmis caddesinin kesiştiği yerdedi. 1940 yılında yeri satılarak yıkılmış, yerine işhanı yapılmıştır.

1.16. Sarı İbrahim/ Hoca İbrahim Camii (Mescit): Nevşehir'de Eski-il (Eskili) Mahallesi'ne Hoca İbrahim Efendi'nin ilk yaptırdığında mescit olarak inşa edilen yapı, mahallede hiç cami olmaması sebebiyle merkezden alınan izinle minber ilave edilerek camiye çevrilmiştir⁹⁵. Cami evkafında bulunan 170 kuruş mum ve diğer giderlerin karşılanması için vakfedilmişti⁹⁶. Ayrıca camide ve vakfında görevli müteveli, müezzin, imam, hatip ve bevab da maaşlarını bu vakıftan almaktaydılar⁹⁷.

1.17. Seyyit Hacı Davud Ağa Camii: Ürgüp Kasabası Kaya Kapı Mahallesi'ne Seyyit Hacı Davud Ağa tarafından yaptırılan caminin Safer 1157 (Mart-Nisan 1744) tarihinde *hasbi* müezzin ve ferraşı Mehmet adlı kişidir⁹⁸.

1.18. Şerife ve Hatice Hatun Camii: Nevşehir Kazası Ürgüp Kasabası Kaya Kapı Mahallesi'ne Şerife ve Hatice hatunların gayretleriyle inşa edilmiştir. Camide Şevval 1202 (Temmuz-Ağustos 1788) tarihinde günde bir akçe ile imamlık ve günde yarım akçeyle hatiplik işini Kasım'ın oğulları İbrahim ve Mustafa karındaşlar müştereken yürütmekteydiler⁹⁹.

⁹² VAD. no:1152, s.4; no:1154, s.112.

⁹³ VAD. no:1151, s.181.

⁹⁴ VAD. no:559, s.94.

⁹⁵ "Nevşehir'de Eski-il Mahallesi kurbinde cami-i şerif olmayup lazım ve mühimm olmağla müceddeden bâ fermân minber vaz' olunub mescid-i şerif cami-i şerif olmağın hitabet bervech-i hasbi Seyyit İsmail bin İbrahim'e...Gurre Zilhicce 1175 (23 Haziran 1762)" bkz. VAD. no:1152, s.3.

⁹⁶ VAD. no:1152, s.3

⁹⁷ VAD. no:1152, s.3,4.

⁹⁸ VAD. no:1148, s.237.

⁹⁹ VAD. no:1155, s.127; no:562, s.147.

1.19. Tahta Minareli Camii: Sadrazam İbrahim Paşa Nevşehir'e tesis ettiği külliye'nin 1727 yılında bitmesiyle, Ürgüp Kasabası'na da birçok hayır eserleri yaptırmıştır. Bunlardan biri de Tahta Minareli Cami Mahallesi'ne yaptırdığı *Tahta Minare* demekle ma'rûf cami-i şeriftir. Camiye vakfedilen paranın günde dört akçeyle mütevellisi ulemadan Musa'nın Cemaziyelevvel 1178 (Ekim-Kasım 1764) tarihinde görev berâti yenilenmiştir¹⁰⁰.

1.20. Yahya Efendi (Defterdar) Camii: Nevşehir Kazası'na tabi Ürgüp Kasabası'na Defterdar Seyyit Yahya Efendi tarafından yaptırılmıştır. Ürgüp'teki ilk camilerden olup Şevval 1120 (Aralık-Ocak 1708-1709) tarihinde Cuma müezzinliğine Ömer günde bir akçe ücretle mütevellî Ali arzıyla atanmıştır¹⁰¹. Camide Rebiyülevvel 1211 (Eylül-Ekim 1796) tarihinde Hacı Hasan Efendi'nin oğlu Hafız Mehmet hasbi imamlık vazifesini yürütmekteydi¹⁰².

2. Mescitler

2.1. Çapur-zâde Hacı Ali Mescidi: Nevşehir Kazası Ürgüp Kasabası Sübhan-verdi Mahallesi'ne Çapur-zâde Hacı Ali tarafından yaptırılmıştır. XVIII. yüzyılın sonlarında Cemaziyelahir 1200 (Nisan 1786) tarihinde mescidin cemaati fazla olduğu için bâni Hacı Ali'nin merkezden aldığı izinle camiye çevrilmiştir¹⁰³. Cami vakfının gelirleriyle vakıf ve cami görevlilerinin ücretleri karşılanmaktaydı¹⁰⁴.

2.2. Demirci İbrahim Mescidi: Nevşehir maa Ürgüp Kasabası Demirci/Bıçak Mahallesi'ne Demirci İbrahim Efendi tarafından yaptırılmıştır. Mescit vakfı nukut akçesi istirbahıyla vakıf görevlileri ve mescitteki din görevlilerinin maaşları tedarik ediliyordu¹⁰⁵. Mescidin imamlığı Gurre-i Zilhicce 1175 (23 Haziran 1762) tarihinde günde yarım akçe ücretle Abdullah, Mehmet ve Hasan kardeşlere müştereken tevcih edilmiştir¹⁰⁶.

2.3. Hacı Ali Mescidi: Nevşehir'de Danişmendlü Mahallesi'nde Hacı Ali tarafından yaptırılmıştır. Mescidin Safer 1158 (5 Mart 1745) tarihinde

¹⁰⁰ VAD. no:1152, s.7.

¹⁰¹ VAD. no:1139, s.370.

¹⁰² VAD. no:562, 144.

¹⁰³ VAD. no:1155, s.124.

¹⁰⁴ VAD. no:560, s.127,128.

¹⁰⁵ VAD. no:562, s.145; no:1155, s.127.

¹⁰⁶ VAD. no:1151, s.185; no:1152, s.3.

imamlığını günde bir akçe ile Ali Halife yürütmekteydi¹⁰⁷. XVIII. yüzyılın ikinci yarısında bazı ashab-ı hayrat mescide nukut akçe vakfetmişlerdir. Vakfın Cemaziyelahir 1176 (Aralık-Ocak 1762-1763) tarihinde mescidin yaklaşık yirmi yıllık imamı Ali Halife günde beş akçe vazifeye atanmıştır¹⁰⁸. Mescit XIX. yüzyılın başlarında bakımsızlıktan dolayı harap bir hale gelmiştir. Mescidi Ahmet adlı hayır sahibi bu yüzyılın başında tamir ettirerek müceddeden minber yaptırıp camiye dönüştürmüştür. Ayrıca bu zat cami evkafına nukut vakfedip, tevliyetine de kendisi atanmıştır¹⁰⁹.

2.4. Hacı İvaz Mescidi: Ürgüp'te Kadim Pınar Mahallesi'ndeki mescidin yanında Hacı İvaz Efendi'nin yaptırdığı bir muallimhâne de bulunmaktaydı. Mescidin imamına ve mumuna vakfedilen paranın tevliyetine Şevval 1195 (Eylül-Ekim 1781) tarihinde günde bir akçe ücretle Mehmet feragatinden Hacı İbrahim atanmıştır¹¹⁰. Bu kişi ayrıca günde bir akçe ile mektepteki muallimlik, günde yarım akçe ile mescidin imamlığıyla üç ayrı vazifeyi birlikte yürütmekteydi¹¹¹.

2.5. Hacı Kasım/ Abdülkasım Mescidi: Nevşehir Kazası Ürgüp Kasabası Kaya Kapı Mahallesi'ne Hacı Abdülkasım Efendi yaptırmıştır. Mescidin ilk imamı aynı zamanda mescidin bânisi Hacı Abdülkasım'dır¹¹². Mescitte imamlık yapanlar günde yarım akçe ücret almaktaydılar¹¹³.

2.6. Hacı Muharrem Dede Mescidi: Nevşehir Kazası Ürgüp Kasabası Dere Mahallesi'ne XVIII. yüzyılın sonlarında Hacı Muharrem Dede tarafından yaptırılmıştır. Bâni Hacı Muharrem Dede yaptırdığı mescidin imamına ve Dere Mahallesi'ndeki Seyyit Ali muallimhânesinde muallimlik yapanların maaşlarını tedarik etmek amacıyla; bir bab menzil, bir kıta bağ, iki Kebüter-hâne (Güvercin-hâne), Güre Köyü'ndeki Oluk Değirmeni'nin 12 sehiminden bir sehim değirmen hissesi ve 100 kuruş nukutun neması,

¹⁰⁷ VAD. no:1148, 238.

¹⁰⁸ VAD. no:1152, s.4.

¹⁰⁹ "Nevşehir mahallatından Danişmendlü Mahallesi'nde vaki mescid-i şerif mürr zaman ile haraba müşrif olmağla Ahmet nam sahibü'l-hayr mescidi tamir ve termim ve müceddeden minber vaz' eyleyip cami-i şerif inşasıyla mevkuf olan Hacı Ahmet vakf ve şart eylediği nukud-ı mevkufenin tevliyeti vâkıf evladına şart ve tayin eylediği vakıf mamûl bahasından dahi... Receb 1214 (Kasım-Aralık 1799)" bkz. VAD. no:562, s.146.

¹¹⁰ VAD. no:1151, s.187.

¹¹¹ VAD. no:1151, s.187.

¹¹² VAD. no:1148, s.240.

¹¹³ VAD. no:562, s.146; no:1151, s.188.

toplam 50 kuruşu vakfetmiştir¹¹⁴. Vakfın tevliyetini Dere Mahallesi ahalisinden Ömer oğlu Seyyit Hüseyin yürütmekteydi. Mescidin imamlığını ve Seyyit Ali mektebi muallimliğini yapanlar günde yarım akçe ücretlerini bu vakıftan almaktaydılar¹¹⁵. Şevval 1177 (Nisan-Mayıs 1764) tarihli vakıf kaydına göre; Hacı Muharrem Mescidi zaman içinde tamiri yapılmadığından dolayı harap hale gelmiştir. Ashab-ı hayrattan İbrahim Ağa mescidi tekrar tamir ettirmiş ve yeniden ibadete açmıştır, mescidin imamlığına da uzun yıllardır bu hizmeti ifa eden Seyyit Ahmet yeniden atanmıştır¹¹⁶.

Mescitte Ramazan 1156 (Ekim-Kasım 1743) tarihinde günde yarım akçe ücretle imamlık yapan Seyyit Mustafa'nın vefatı üzerine oğulları Seyyit Mehmet ve Seyyit Ahmet müştereken atanmışlardır¹¹⁷. XVIII. yüzyılda olduğu gibi XIX. yüzyılda da mescitte imam ve Seyyit Ali mektebinde muallimlik yapanlar günde yarım akçe ücretle bu vazifelerini devam ettirmişlerdir¹¹⁸.

2.7. Hüseyin Odabaşı Mescidi: Nevşehir Kazası Ürgüp Kasabası Sübhan-verdi Mahallesi'ne Hüseyin Odabaşı adlı kişi bina ettirmiştir. Şevval 1179 (Mart-Nisan 1766)'da mescidin imamlığını Ömer oğlu Osman *hasbi* olarak yürütmekteydi¹¹⁹.

2.8. Ketebe Mescidi: Nevşehir maa Ürgüp Kasabası Kaya Kapısı Mahallesi'ndeki mescide talebelerin ders görmesi amacıyla muallimhâne inşa ettirilmişti. Mescidin ve muallimhânenin bânisi tespit edilememiş olup her iki yapı da XVIII. yüzyılda inşa edilmiştir. Seyyit Ahmet'in Şaban 1224 (Eylül-Ekim 1809)'te günde yarım akçe ücretle yürütmekte olduğu imamlık ve muallimlik görevlerini kendi hüsnü feragatiyle oğlu Seyyit Mehmet'e bırakmıştır¹²⁰.

2.9. Kilise Mescidi: Nevşehir'de Kaya Kapısı Mahallesi'ndeki mescidin bânisi tespit olunamamıştır. Mescitte Ramazan 1159 (Eylül-Ekim 1746)'da babası İsa mahlûlünden günde yarım akçe ücretle imamlık yapan Mahmut'un vefatıyla yerine kardeşi Seyyit Ahmet Halife atanmıştır¹²¹.

¹¹⁴ VAD. no:564, s.22.

¹¹⁵ VAD. no:560, s.126; no:564, s.23.

¹¹⁶ VAD. no:1152, s.7.

¹¹⁷ VAD. no:1148, s.237. Zilhicce 1159 (Aralık-Ocak 1746-1747) tarihinde Seyyit Mehmet'in vefatıyla hissesi müştereki olan kardeşi Seyyit Ahmet'e tevcih edilmiştir. Bkz. VAD. no:1148, s.239.

¹¹⁸ VAD. no:1154, s.110; no:559, s.94.

¹¹⁹ VAD. no:1152, s.8.

¹²⁰ VAD. no:560, s.127.

¹²¹ VAD. no:1148, s.236.

2.10. Molla Abdurrahman Mescidi: Nevşehir maa Ürgüp Kasabası Ulukuyu yakınındaki Bekdik Mahallesi'ne Molla Abdurrahman Efendi'nin yaptırdığı mescit XVIII. yüzyılın sonlarında Piri-zâde Hacı Ömer Ağa tarafından tamir edilip minber eklenerek cami yapılmıştır¹²². Muharrem 1190 (Şubat-Mart 1776) tarihinde caminin hitabeti *ber vech-i hasbi* Osman oğlu Şeyh Ali'ye tevcih edilmiştir¹²³. Camide imam, hatip gibi ibadetten sorumlu kişilerde görevlerini *hasbi* yürütmüşlerdir¹²⁴.

2.11. Sağır Mescit: Nevşehir Kazası Ürgüp Kasabası Yürür (Bürür) Mahallesi'ne XVIII. yüzyılın sonlarında inşa edilen mescidin bânisi tespit edilememiştir. Mescit imamına meşruta olan nukud-ı mevkufenin günde bir akçe ile mütevellisi Rebiyülahir 1202 (Ocak-Şubat 1788) tarihinde Seyyit Mehmet'in oğlu Seyyit Ömer'dir¹²⁵. Bu kişi aynı zamanda günde bir akçeyle mescidin imamlık vazifesini de yerine getirmekteydi¹²⁶.

2.12. Seyyit Ömer Ağa Mescidi: Nevşehir Kazası Ürgüp Kasabası Demirci Mahallesi'ne Seyyit Ömer Ağa tarafından yaptırılmıştır. Mescidin mumuna ve sair ihtiyaçlarına Seyyit Hac İbrahim nisf hisse tülbent dükkânı ve para vakfetmiştir. Safer 1201 (Kasım-Aralık 1786) tarihinde vakfın mütevellisi Hacı Ali oğlu Seyyit Osman'dır¹²⁷. Mescitte mütevellî dışında görevli diğer personel hakkında vakıf kayıtlarında belgeye rastlanmamıştır¹²⁸.

2.13. Şakire Hanım, Emine Hanım, Ayşe Hanım ve Mehmet Efendi Mescidi: Nevşehir'de Eski-il (bugün=Eskili) Mahallesi'ne Şakire, Emine, Ayşe hanımlar ve Mehmet Efendi'nin katkılarıyla inşa edilmiştir. Şakire Hanım, Sadrazam İbrahim Paşa'nın torunudur¹²⁹. Yapı 1754 yılında mescit şeklinde inşa edilmiş olup, XVIII. yüzyılda Mustafa'nın oğlu İbrahim Efendi tarafından camiye çevrilmiştir. İbrahim Efendi camiye 300 kuruş para vakfetmiştir. Bu paranın nemasından almak üzere günde beş akçe vazife ile Mehmet'in oğlu Mustafa Receb 1212 (Aralık-Ocak 1797-1798) tarihinde atanmıştır¹³⁰.

122 VAD. no:561, s.146.

123 VAD. no:1151, s.181.

124 VAD. no:562, s.146; no:561, s.147; no:563, s.122.

125 VAD. no:1155, s.127.

126 VAD. no:564, s.23.

127 VAD. no:1155, s.126.

128 VAD. no:560, s.126; no:561, s.148.

129 Çerçi, a.g.e, s.106.

130 VAD. no:562, 145.

2.14. Terelik Mescidi: Nevşehir maa Ürgüp Kasabası Dere Mahallesi'ndeki mescide muttasıl muallimhâne de bulunmaktadır¹³¹. Mescidin bânisi ve ibadetten sorumlu kişiler hakkında vakıf kayıtlarında bilgi tespit edilememiştir.

2.15. Usta Nasuh Mescidi: Nevşehir maa Ürgüp Kasabası Demirci (Bucak/ Bıcağ) Mahallesi'ne Usta Nasuh tarafından yaptırılmıştır. Mescitte Muharrem 1199 (Kasım-Aralık 1784) tarihinde günde yarım akçe ücretle Seyyit Hüseyin atanmıştır¹³². Usta Nasuh Mescidi'nin tamiri için Emine hatun Suru Taş adlı değirmenin yarım hissesini değirmenin tamirine diğer yarım hissesini de mescidin tamirine vakfetmiştir¹³³. Usta Nasuh XVIII. yüzyılın sonlarında merkezden aldığı izinle mescide minber yaptırıp camiye çevirmiştir¹³⁴.

2.16. Zeliha Hatun Mescidi: Nevşehir Kazası Ürgüp Kasabası Dere Mahallesi'ne Zeliha hatun tarafından yaptırılmıştır. Mescitte görev yapan imam ve müezzinler XVIII. yüzyıl boyunca günde yarım akçe almaktaydılar¹³⁵.

III. Nevşehir ve Ürgüp Kasabası'ndaki Diğer Yapılar

Hurufat Defterleri'nde şehrin suyolları ve şadırvanlar hakkında da bilgiler mevcuttur. Nevşehir kazası su açısından çok zengin olup, şehir merkezinde ve köylerinde hayırseverler tarafından yaptırılmış pek çok çeşme bulunmaktaydı¹³⁶. Su halkın günlük ihtiyacının karşılanmasının yanı sıra hamam, cami ve mescitlere gelenlerin temizlenip abdest almaları için de çok önemliydi. Evlere suyolları tesis edilinceye kadar mahallede veya sokaklarda bulunan çeşmeler evlerin günlük su ihtiyaçlarını karşılamak için kullanılıyordu. Ayrıca evlerinde hayvan bulunan özellikle konar-göçer topluluklar bu çeşmelerin yalıklarında hayvanlarını suluyorlardı. İbrahim Paşa bu sebeplerden ötürü Nevşehir ve Ürgüp'e gelip yerleşen halkın en öncelikli ihtiyacı olan suyun şehre getirilmesi için suyolları tesis etmiş, 1721 yılında Ürgüp'e on tane, Muşkara'ya da bir tane çeşme yaptırarak¹³⁷ her

¹³¹ VAD. no:1148, s.239.

¹³² VAD. no:1155, s.124.

¹³³ VAD. no:562, s.147; no1155, s.125.

¹³⁴ VAD. no:1155, s.127.

¹³⁵ VAD. no:1148, s.236; no:1152, s.8; no:1154, s.112.

¹³⁶ Mustafa Dinleyen, *Sularımız ve Nevşehir Çeşmeleri*, Nevşehir, 2008.

¹³⁷ Aktuğ, a.g.e, s.6.

iki yerleşim yerini şenlendirmiştir. İbrahim Paşa 1722-1728 tarihleri arasında Nevşehir şehrine sekiz çeşme daha yaptırmıştır¹³⁸. Böylece şehrin su ihtiyacı büyük ölçüde gidermiş olmalıdır ki; Hurufat Defteri kayıtları içinde çeşme tesisi ile ilgili kayıta rastlanmamıştır.

Hoca Şaban Hamamı: Nevşehir kazasına tabi Ürgüp Kasabası'na merhum Hoca Şaban Efendi'nin yaptırdığı hamam Hurufat kayıtlarında geçen bu türdeki tek yapıdır. Nevşehir'de İbrahim Paşa külliyesi dâhilindeki hamam dışında burada da başka hamam tespit edilememiştir. Muhtemelen her iki yerdeki hamamlar şehir halkı için XVIII. yüzyılda yeterli geldiğinden yeni bir hamam inşa edilmemiştir.

Hoca Şaban Efendi inşa eylediği hamamın gılesinden on iki sehimden on sehimini hamam ve cami-i şerif kurbinde vaki çeşmenin suyolunun tamerine vakfetmiştir. Vakfın Rebiyülahir 1195 (Mart-Nisan 1781) tarihinde mütevellisi ve nazırı olan Mehmet vefat edince evlat-ı vâkıftan olan büyük kızları Ayşe ve Ümmügülüm müştereken atanmışlardır¹³⁹.

Sonuç

Nevşehir, Damat İbrahim Paşa'nın sadaretine kadar Karaman Vilayeti Niğde Sancağı kazalarından Ürgüp'e bağlı Muşkara diye adlandırılan bir köyden ibaretti. İbrahim Paşa sadrazam olmasıyla birlikte doğup büyüdüğü Muşkara Köyü'nde büyük bir imar faaliyeti başlatmıştır. Köyde Kaya Camii adında bir cami ve hamam tesisinden hemen sonra bugünkü Belediye caddesinin batısında cami, han, hamam, medrese, muallimhâne, kervansaray ve imaretin yer aldığı külliye 1727 yılında tamamladı. Bu külliyenin bitimiyle gelişen Muşkara Köyü şehir statüsü kazanmış ve bugünkü adı *Nevşehir* olarak isimlendirilmiştir. Nevşehir ve ona tabi Ürgüp XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren her alanda hızlı değişim süreci yaşamıştır. İbrahim Paşa'nın Nevşehir'e yaptırdığı külliye, çeşmeler, suyolları, Ürgüp'te tesis ettiği cami ve çeşmeler bu değişimin ilk nüvesini teşkil etmiştir. Bu yüzyılın ikinci yarısında ve sonraki yıllarda Nevşehir ve özellikle Ürgüp'te yeni mahalleler teşekkül etmiştir. Mahallelerin isimleri genellikle sonradan şehre yerleşen Herikli, Danişmendlü, Karaca Kurt gibi konar-göçer aşiretlerin isimlerinden gelmektedir. Hayırseverler bu yeni mahallelere pek çok cami, mescit, medrese, muallimhâne ve çeşme tesis etmişlerdir.

¹³⁸ Bu çeşmelerin isimleri ve yapıldıkları yerler hakkında bkz. Dinleyen, *Sularımız ve Nevşehir Çeşmeleri* muhtelif sayfaları.

¹³⁹ VAD. no:1151, s.187; no:1154, s.110.

Nevşehir ve Ürgüp'te Damat İbrahim Paşa'nın yaptırdığı külliye ve diğer yapıların dışında XVIII. yüzyılda tamamı hayırsever kişilerce tesis edilmiş eğitim kurumlarından; beş medrese, on dört muallimhâne/mektep, dinî yapılardan yirmi cami, on altı mescit, sosyal yapılardan; bir hamam tespit olunmuştur. Bu çalışmayla yapılar, görevliler ve aldıkları ücretler ile vakıflar hakkında Nevşehir ve Ürgüp'ün ayrıntılı bir envanteri çıkarılmıştır. Maalesef bu yapılar günümüze kadar ilk inşa edildikleri halleriyle ulaşmamışlardır. Bunun çeşitli sebepleri vardır. Deprem, yangın gibi afetlerin dışında tarihi yapıların bakımsızlığı ve bilinçsiz yapılan restorasyonlar şehrin tarihi dokusuna büyük zarar vermiştir.

Kaynaklar

- Aktepe, M. Münir, "Damat İbrahim Paşa Nevşehirli" *DİA*, C.8, İstanbul, 1993, s.441-443.
- Aktepe, M. Münir, "Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'ya Ait İki Vakfiye", *Tarih Dergisi*, C.XI, S.19, İstanbul, 1960, s.149-160.
- Aktepe, M. Münir, "Nevşehirli İbrahim Paşa", *İA*, C.IX, İstanbul, 1964, s.234-239.
- Aktuğ, İlknur, *Nevşehir Damat İbrahim Paşa Külliyesi*, KBY, Ankara, 1992.
- Baykara, Tuncer, *Osmanlı Taşra Teşkilatında XVIII. Yüzyılda Görev ve Görevliler (Anadolu)*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yay, Ankara, 1990.
- Bilge, Arif, *Bazı Abideleri ve Kitabeleri ile Nevşehir ve Lale Devri Tarihi*, Konya, 1966.
- Çal, Halit, "1192 Numaralı 1697-1716 Tarihli Hurufat Defterine Göre Bulgaristan'daki Türk Mimarisi", *Balkanlar'da Kültürel Etkileşim ve Türk Mimarisi Uluslar arası Sempozyumu Bildirileri (17-19 Mayıs 2000 Şumnu-Bulgaristan)* C.I, Atatürk Kültür Merkezi Yay, Ankara, 2001, s.121-284.
- Çal, Halit, "Hurufat Defterlerine Göre 19. Yüzyılda Küre Kazası", *Prof. Dr. Zafer Bayburtluoğlu Armağanı Sanat Yazıları*, Kayseri, 2001, s.125-166.
- Çerçi, Fahri, *Damat İbrahim Paşa ve Nevşehir*, İlya Yay., İzmir, 2003.
- Dinleyen, Mustafa, *Sularımız ve Nevşehir Çeşmeleri*, Nevşehir, 2008.
- Ekiz, Mehmet, *Nevşehir'de Türk Dönemi Mimari Eseleri*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 2006.
- Eyice, Semavi, "Damat İbrahim Paşa Külliyesi", *DİA*, C.8, İstanbul, 1993, s.443-447.
- Gedik, Şevki, *Nevşehir Damat İbrahim Paşa Külliyesi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1993.
- Göyünç, Nejat, "Türk Kültür Tarihi Bakımından Arşivlerimizin Önemi", *Belleten*, S.147, C.XXXVII, Temmuz, 1993.

- Kolay, İlnur Aktuğ, "Damat İbrahim Paşa Külliyesi", *DİA*, C.8, İstanbul, 1993, s.447-449.
- Komisyon, *Nevşehir Kültür Envanteri*, Nevşehir Valiliği, Nevşehir, 2010.
- Öntüğü, Murat, "Hurufat Defterlerine Göre Uşak'taki Eğitim Müesseseleri (1702-1824)", *AKÜ. Sosyal Bilimler Dergisi*, S.3, Afyon, 1999, s.149-171.
- Öntüğü, Murat, "XVIII. Yüzyıl Uşak Tekke ve Zâviyeleri", *21. Yüzyılın Eşiğinde Uşak Sempozyumu*, (25-27 Ekim 2001), C.I, İstanbul, 2001, s.421-434.
- Öntüğü, Murat, "18. Yüzyıl Denizli'deki Eğitim Kurumları ve Dini Yapılar", *Uluslar arası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu*, 6-8 Eylül 2006 Uluslar arası Denizli Sempozyumu, 2006, Denizli. s.189-199.
- Öntüğü, Murat, "Osmanlı Dönemi Uşak'taki Dini Yapılar: Camiler ve Mescitler", *CIEPO, Uluslar arası Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Tarihi Çalışmaları 4. Ara Dönem Sempozyumu, 14-17 Nisan 2011, Uşak*, 2011, s.959-992.
- Rehber Remzi, *Nevşehir ve Göreme*, Yeni Matbaa, Ankara, 1961.
- Şahin, İlhan, "Nevşehir mad." *DİA*, C.33, İstanbul, 2007, s.64-67.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, C.IV, 1. Bölüm, 2. Baskı, TTK, Ankara, 1978.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, C.IV, 2. Kısım, 2. Baskı, TTK, Ankara, 1989.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, 3. Baskı, TTK, Ankara, 1984.
- Vad. no: 559, 560, 561, 562, 563, 564, 569, 1139, 1142, 1145, 1146, 1148, 1149, 1150, 1151, 1152, 1154, 1155.

EK-1

VAD. no: 1154, s.107-108.

EK-2

VAD. no:1152, s.3-4.

EK-3

VAD. no:1150, s.89-90.

EK-4

VAD. no:569, s.153-154.